

Holokaustista ja tulkinnoista

Antero Holmila: Holokausti. Tapahtumat ja tulkinnat. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 2010, 355 s., kuvitettu.

Holokaustia voi kiistatta pitää 1900-luvun osalta eräänä eniten erilaista kirjallisuutta tuottaneista historiallisista tapahtumasarjoista. Suorastaan pahan arkkityypiksi nostettu holokausti on kiinnostanut tutkijoita, muistelijoina ja muita kirjoittajia siksi paljon, että maailman suurimmasta kirjalli-

suusluettelosta, 112 maata kattavasta 71 000 kirjaston WorldCat-tietokannasta on löydettävissä holokaustista jo lähes 93 000 nimeä. Eikä tutkimuksen ehtymisestä ole näkyvissä merkkejä. Päänsäntö, monet holokaustiin liittyvät aiheet odottavat edelleen tutkijaansa. Kylmän sodan päättymisen avaamat Itä-Euroopan arkistot ovat myös omalta osaltaan luooneet uusia mahdollisuuksia aiemmin tutkimuksessa sivuun jääneiden aiheiden käsittelyyn.

Holokausti taustatekijöineen, päätöksentekoprosesseineen ja toteuttajineen, uhreineen ja sivustakatsojineen muodostaa kokonaisuuden, josta ei ole helppo luoda historiallista esitystä edes jossakin määrin kohtuullisessa laajuudessa. Jos kuvaan lisätään vielä edes keskeinen osa holokaustiin liittyvästä tutkimuksellisesta ristedosta: erilaiset tulkinnot ja niiden edustajat, on esityksen laatija entistäkin haasteellisemmän työn edessä. Tämän tehtävän Antero Holmila on ottanut itselleen ja pyrkii vastaamaan siihen 355-sivuisella teoksellaan *Holokausti – Tapahtumat ja tulkinnot*.

Ongelmitta Holmila ei ole kuitenkaan hankkeestaan selvinnyt. Kattavaan kokonaisesitykseen holokaustista pyrkivä teos kärsii aiheen massiivisuudesta. Teoksen kaikesta jotakin -rakenne tekee kirjasta tiettyssä määrin tilkkutäkkimäinen, jota teoksen 11 pääluvun ja 60 alaluvun jäsentely vielä entisestään vahvistaa. Aiheen systemaattinen lähestymistapa tuo käsitteellään toistoa ja hajanaisuutta: samaa asiaa käsitellään työn eri luvuissa, kokonaiskuvaa tapahtumista ja tulkinnoista joutuu rakentamaan useammasta eri yhteydestä kokoamalla. Teoksen laaja-alaisuus ohentaa myös käsittelyn paikoitellen pinnalliseksi – Holmila joutuu usein yksinkertaistamaan tapahtumia, niiden syitä ja seurauksia. Teos olisi kaivannut myös huolellista tarkastuslukua. Nyt siihen on

jäänyt erilaisia asiavirheitä, epätarkkuuksia ja epäohdonmukaisuuksia.

Holmilan teoksen temaattinen painotus on tekijöissä ja sitä kautta myös holokaustin synnyssä ja siihen liittyneissä tulkinnoissa; osuus kattaa lähes puolet teoksen laajuudesta. Holmila esittelee holokaustin Euroopan laajuisena kansanmurhana, jolla oli eri puolilla Hitlerin imperiumia omat tukijansa ja oma dynamiikkansa. Holokaustin varmasti merkittävimmän yksittäisen päätöksen, joukkotuhonnan laajentamisen Neuvostoliiton juutalaisten joukkoteloituksista Euroopan kattavaksi kansanmurhaksi Holmila näkee aiheutuneen Hitlerin idän sotaretken hiipumisesta. Jos suunnitelma Euroopan rodullisesta uudelleenjärjestelystä kävi mahdottomaksi sodan voiton lipuessa Saksan näpeistä, voitiin ainakin natsimielikuvien juutalainen vihollinen tuhota, kuten Holmila toteaa. Tätä ”tappion alho” -tulkintaa on edustanut jo 1980-luvulta lähtien ennen kaikkea Philippe Burrin. Holmila tuo kyllä toisaalla kirjassaan esille myös Christopher R. Browningin ”voiton euforia” -tulkinnan antamatta sille silti samaa painoarvoa. Itse liputaisiin kuitenkin jälkimmäisen puolesta, sillä jos Hitlerin syksyn 1941 äärimmäisen toiveikasta mielenilaa tarkastelee esimerkiksi Goebbelsin päiväkirjojen tarjoamasta kurkistusluukusta, niin ”voiton euforia” vaikuttaisi kyllä ”tappion alho” todennäköisemmältä tulkintavaihtoehdolta päätöksille.

Suomalaiselle lukijakunnalle mielenkiintoisinta Holmilan teoksessa on varmasti vuonna 1942 Suomesta Saksaan luovutettujen kahdeksan juutalaisen tapauksesta esitetty uusi tieto. Kun luovutettujen kohtalosta kirjoitettaessa on aiemmin tukeuduttu luovutuksesta ainoana elossa selvinneen Georg Kollmanin todistukseen, jonka mukaan luovutetut olisi kuljetettu Tallinnasta Berliiniin kautta Ausch-

witziin, on norjalainen tutkija Anton Weiss-Wendt kiistänyt vuonna 2009 ilmestyneessä teoksessaan Kollmanin todistuksen luotettavuuden. Weiss-Wendt on väittänyt Viron turvallisuuspoliisin lähteisiin nojaten, että Kollmania lukuun ottamatta kaikki Suomesta luovutetut juutalaiset olisi surmattu Tallinnan keskusvankilassa vain muutama päivä heidän Tallinnaan saapumisensa jälkeen. Weiss-Wendtin mukaan Kollman itsekään ei olisi koskaan ollut Auschwitzissa, vaan että Kollman olisi kuljetettu Virossa pakkotyöläisenä länteen ja hänet olisi vapautettu sodan loppuvaiheessa Itävallassa.

Tässä yhteydessä voi kumota myös Holmilan teoksessaan esittämän väitteen siitä, että suomalaisen holokaustia sivuavaan historiankirjoitukseen olisi jäänyt elämään virheellinen, ylikorostunut käsitys 20. tammikuuta 1942 pidetyn ns. Wannseen konferenssin merkityksestä holokaustin päätöksenteossa. Holmila pohjaa näkemyksensä Tuomo Polvisen ja Elina Suomisen vuosina 1964 ja 1979 julkaisemiin tutkimuksiin. Tämän käsityksen varmasti saakin, jos rajaa huomion vain vanhempaan tutkimukseen. Mikäli allekirjoittaneen teos *Aleksandriasta Auschwitziin – Antisemitismien pitkä historia* (1999) luetaan mukaan ”suomalaisen holokaustia sivuavaan historiankirjoitukseen”, niin voin todeta tuoneeni siinä jo tuoreeltaan esille 1990-luvun muuttuneen näkemyksen Wannseen konferenssin luonteesta.

Mitään sinänsä uutta holokaustista Holmilan kirja ei tarjoa. Lähinnä suurelle yleisölle tarkoitettu teos on kuitenkin ensimmäinen alun perin suomeksi ilmestynyt kokonaisesitys aiheesta, ja Holmila ansaitsee tässä mielessä kiitokset pioneeriystään.

— EERO KUPARINEN